

MACIEJ BANASIK

Uniwersytet WSB Merito w Poznaniu
Wydział Zamiejscowy w Chorzowie
Katedra Finansów i Rachunkowości
<https://orcid.org/0000-0002-5670-5515>
e-mail: maciej.banasik@chorzow.merito.pl

Wpływ pandemii COVID-19 na działalność przedsiębiorstw z sektora MMŚP

Streszczenie. Celem artykułu jest omówienie roli sektora MMŚP, wpływu pandemii na działalność przedsiębiorstw, zaprezentowanie programów pomocy finansowej i ich oceny przez przedsiębiorstwa. W części teoretycznej zastosowano metodę opisową z odwołaniem się do aktów prawnych i danych statystycznych z oficjalnych stron internetowych i raportów. W części badawczej zaprezentowano wyniki przeprowadzonej ankiety i wnioski z niej wynikające. Sektor przedsiębiorstw mikro, małych i średnich ma duże znaczenie dla gospodarki państwa. Wynika ono z liczby zarejestrowanych firm, stopnia udziału w tworzeniu produktu krajowego brutto i nowych miejsc pracy. W 2020 roku po wybuchu pandemii COVID-19 sektor ten stanął w obliczu nowych wyzwań, które wymagały wsparcia ze strony państwa. Uruchomione zostały liczne programy wsparcia finansowego, które miały pomóc przetrwać sektorowi ten trudny okres. Z przeprowadzonych badań wynika, że wsparcie należy ocenić pozytywnie. Bez niego wiele przedsiębiorstw mogło nie przetrwać czasów pandemii lub ponieść duże straty. Efektem tego byłyby wzrost bezrobocia i spadek PKB, w którego tworzeniu sektor MMŚP ma duży udział.

Słowa kluczowe: sektor przedsiębiorstw mikro, małych i średnich, pandemia COVID-19, pomoc finansowa

<https://doi.org/10.58683/dnswsb.1939>

1. Wstęp

Przedsiębiorstwa mikro, małe i średnie (MMŚP¹) odgrywają bardzo istotną rolę w gospodarce Polski, Unii Europejskiej i świata. Jest to główna forma prowadzenia działalności gospodarczej, która wpływa na wzrost gospodarczy i zatrudnienie w poszczególnych sektorach gospodarki państwa. Sytuacjami, które osłabiały ich

¹ W literaturze stosuje się skrót MŚP, jednak zdaniem autora artykułu bardziej adekwatna jest formuła MMŚP. W cytowaniach zachowano oryginalną formułę.

pozycję, były zawsze kryzysy gospodarcze. W roku 2020 rozpoczął się nowy kryzys – o podłożu pandemicznym, ze skutkami dla gospodarek poszczególnych państw i całego świata. Efektem pandemii COVID-19 było zamykanie gospodarek, izolacja całych państw, a także poszczególnych ludzi. Odbiło się to na sektorze MMŚP, który działał w handlu, usługach, gastronomii, turystyce czy transporcie osób i towarów. Z dnia na dzień wiele przedsiębiorstw i ich pracowników straciło źródło dochodu. Sytuacja ta wymagała wielorakich działań zarówno na poziomie państw, jak i organizacji międzynarodowych (Unia Europejska). Z jednej strony ważne było zapewnienie bezpieczeństwa od strony medycznej, a z drugiej ograniczenie konsekwencji tego stanu dla gospodarki, w tym sektora MMŚP. Podczas wychodzenia ze stanu pandemii pojawiła się jeszcze rosnąca inflacja, której efektem był m.in. wzrost kosztów działalności czy obsługi zadłużenia (poprzez wzrost stóp procentowych banku centralnego – NBP). Dodatkowo w roku 2022 nałożył się na to wszystko konflikt rosyjsko-ukraiński, który spowodował m.in. kryzys energetyczny, co poskutkowało dalszym pogorszeniem się sytuacji przedsiębiorstw z sektora MMŚP.

Celem publikacji jest krótka charakterystyka sektora MMŚP i jego roli w gospodarce Polski, wpływu pandemii COVID-19 na ten sektor oraz omówienie form wsparcia ze strony państwa dla przedsiębiorstw. Zaprezentowane zostaną wyniki badań w sektorze MMŚP dotyczące tego, w jaki sposób radziły sobie w warunkach pandemii COVID-19 i jak oceniają pomoc państwa w tym zakresie.

2. Sektor przedsiębiorstw mikro, małych i średnich – pojęcie i znaczenie dla gospodarki

Zgodnie z Zaleceniem Komisji UE z 2003 roku: „Na kategorię przedsiębiorstw mikro, małych i średnich (MŚP) składają się przedsiębiorstwa, które zatrudniają mniej niż 250 osób i których obroty roczne nie przekraczają 50 mln EUR, i/lub których roczna suma bilansowa nie przekracza 43 mln EUR” (Zalecenie, 2003). W zaleceniu tym określono dokładnie pułapy dotyczące liczby zatrudnionych, obrotów oraz sumy bilansowej, tak aby dane przedsiębiorstwo mogło być zaliczone do przedsiębiorstwa mikro, małego lub średniego. Powyższe zalecenia zastosowano w ustawodawstwach poszczególnych państw Unii Europejskiej. Wzięto tutaj pod uwagę to, że sektor ten jest siłą napędową gospodarki Unii Europejskiej, tworząc miejsca pracy oraz przyczyniając się do wzrostu gospodarczego i stabilności społecznej.

Jednym z głównych celów zalecenia w sprawie MŚP jest zapewnienie, aby środki wspierające były przyznawane tylko tym przedsiębiorstwom, które faktycznie ich potrzebują. Definicja MŚP ma zatem zastosowanie we wszystkich obszarach

polityki, programach i środkach, które Komisja Europejska opracowuje i realizuje na rzecz MŚP. Odnosi się to także do tych rodzajów pomocy państwa, w przypadku których nie ma doraźnych obowiązujących wytycznych. Ustalenie, czy dane przedsiębiorstwo jest MŚP, nie jest jednak tak proste, jak mogłoby się wydawać (Komisja Europejska, 2019, s. 4).

W Polsce zalecenia Komisji Europejskiej zostały wprowadzone do nieobowiązującej już ustawy o swobodzie działalności gospodarczej (Ustawa, 2004). Obecnie uregulowania dotyczące klasyfikacji sektora MMŚP znajdują się w Prawie przedsiębiorców z 2018 roku (Ustawa, 2018). Tworzy ono tzw. Konstytucję Biznesu. Jest to podstawowa ustawa, która określa najważniejsze prawa przedsiębiorcy i zasady prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce. Jej celem jest zreformowanie i uproszczenie przepisów dotyczących prowadzenia działalności. Zmiany, które wprowadziła Konstytucja Biznesu, dotyczą takich obszarów, jak m.in.:

- ▶ relacje przedsiębiorcy z urzędami i załatwianie spraw ubezpieczeń urzędowych,
- ▶ zakładanie firmy,
- ▶ zawieszenie działalności,
- ▶ zasady tworzenia prawa gospodarczego,
- ▶ obowiązki związane z prowadzeniem działalności (Biznes.gov.pl, 2018).

Szczegółową klasyfikację sektora MMŚP opracowaną na podstawie ustawy Prawo przedsiębiorców zawiera tabela 1.

Tabela 1. Klasyfikacja sektora MMŚP w Polsce

Rodzaj przedsiębiorstwa	Zasady klasyfikacji
Mikroprzedsiębiorca	Przedsiębiorca, który w co najmniej jednym roku z dwóch ostatnich lat obrotowych spełniał łącznie następujące warunki: a) zatrudniał średniorocznie mniej niż 10 pracowników; b) osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz z operacji finansowych nieprzekraczający równowartości w złotych 2 milionów euro, lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości w złotych 2 milionów euro.
Mały przedsiębiorca	Przedsiębiorca, który w co najmniej jednym roku z dwóch ostatnich lat obrotowych spełniał łącznie następujące warunki: a) zatrudniał średniorocznie mniej niż 50 pracowników; b) osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz z operacji finansowych nieprzekraczający równowartości w złotych 10 milionów euro, lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości w złotych 10 milionów euro; c) nie jest mikroprzedsiębiorcą.

Rodzaj przedsiębiorstwa	Zasady klasyfikacji
Średni przedsiębiorca	Przedsiębiorca, który w co najmniej jednym roku z dwóch ostatnich lat obrotowych spełniał łącznie następujące warunki: a) zatrudniał średniorocznie mniej niż 250 pracowników; b) osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz z operacji finansowych nieprzekraczający równowartości w złotych 50 milionów euro, lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości w złotych 43 milionów euro; c) nie jest mikroprzedsiębiorcą ani małym przedsiębiorcą.

Źródło: Ustawa (2018)

W celu uzmysłowienia sobie znaczenia tego sektora wystarczy spojrzeć na dane, które są publikowane zarówno w Polsce, jak i Unii Europejskiej. W Polsce oprócz danych GUS warto zaczerpnąć informacji z publikowanych przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP) raportów o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w naszym kraju. Ostatni raport pochodzi z 2023 roku. Najważniejsze dane prezentuje tabela 2.

Tabela 2. Kluczowe wskaźniki dotyczące roli MMŚP w Polsce

Wskaźnik	Dane
Ogólna liczba przedsiębiorstw	2,36 mln
Struktura przedsiębiorstw według liczby pracujących	99,8% – MŚP 97,2% – mikroprzedsiębiorstwa 2,1% – małe przedsiębiorstwa 0,6% – średnie przedsiębiorstwa 0,2% – duże przedsiębiorstwa
Branżowa struktura przedsiębiorstw	53,9% – działalność usługowa 20,9% – działalność handlowa 15,6% – działalność budowlana 9,6% – działalność przemysłowa
Struktura przedsiębiorstw według formy prawnej	86,6% – osoby fizyczne prowadzące działalność (98,9% z nich to mikroprzedsiębiorstwa) 13,4% – osoby prawne i jednostki niemające tej osobowości
Udział w tworzeniu PKB	71,6% – udział przedsiębiorstw w tworzeniu PKB 43,6% – udział MŚP w tworzeniu PKB Struktura udziału w PKB: 29,5% – mikroprzedsiębiorstwa 9,1% – małe przedsiębiorstwa 5,0% – średnie przedsiębiorstwa 28,0% – duże przedsiębiorstwa
Rynek pracy – pracujący	10,23 mln – liczba pracujących w przedsiębiorstwach 6,94 mln – liczba pracujących w MŚP 4,34 mln – mikroprzedsiębiorstwa 1,04 mln – małe przedsiębiorstwa 1,56 mln – średnie przedsiębiorstwa 3,29 mln – duże przedsiębiorstwa 4,3 osoby – przeciętna liczba pracujących na jeden podmiot

Wskaźnik	Dane
Rynek pracy – zatrudnieni	7,03 mln – liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwach 55,9% – udział sektora MŚP w strukturze przeciętnego zatrudnienia 3,0 osoby – przeciętna liczba zatrudnionych na 1 podmiot

Źródło: PARP (2023)

Dane zaprezentowane w tabeli pokazują, jak ważny dla gospodarki jest sektor MMŚP. W sytuacjach kryzysowych jego załamanie bez odpowiedniego wsparcia ze strony państwa czy UE miałyoby bardzo poważne konsekwencje.

Na koniec rozważań w tym punkcie warto przytoczyć kilka danych o udziale tego sektora w samej Unii Europejskiej. W UE-27 sektor MMŚP to 99,8% ogółu przedsiębiorstw (w tym: mikro – 93,4%, małe – 5,5%, średnie – 0,9%). W przedsiębiorstwach z tego sektora pracuje ponad 127 milionów pracowników (w tym: 29,2% w mikro, 19,4% w małych, a 15,7% pracowników w średnich przedsiębiorstwach) (PARP, 2023, s. 11–12).

3. Pandemia COVID-19 i jej skutki dla sektora MMŚP

COVID-19 jest chorobą zakaźną spowodowaną zakażeniem wirusem SARS-COV-2, dotyczącą przede wszystkim dróg oddechowych. Oficjalna nazwa wirusa to „koronawirus ciężkiego ostrego zespołu oddechowego 2” (SARS-COV-2), a pełna nazwa choroby przez niego wywołanej brzmi: „choroba koronawirusowa 2019” (COVID-19) (Ciotti, Angeletti & Minieri, 2019, s. 215–216). Jest to choroba, której najczęstsze objawy to: gorączka, suchy kaszel i zmęczenie, duszność, utrata smaku lub węchu. Objawy te są zwykle łagodne i zaczynają się stopniowo. Niektórzy zakażeni ludzie chorują bardzo łagodnie albo przechodzą zakażenie bezobjawowo. Większość ludzi (około 80%) przechodzi zakażenie bez konieczności leczenia szpitalnego. Około 1 na 5 osób zakażonych choruje poważnie (m.in. istotne trudności z oddychaniem). Osoby starsze i osoby z innymi problemami zdrowotnymi, takimi jak: nadciśnienie, choroby układu krążenia, oddechowego, cukrzyca, nowotwory, immunosupresja, są bardziej narażone na ciężki przebieg choroby. Człowiek może zarazić się SARS-COV-2 od innych osób, które są nim zakażone. Wirus przenosi się z człowieka na człowieka przez małe kropelki z wydzieliną oddechową, które są wydalane, gdy osoba z COVID-19 kaszle, kicha lub mówi. Do zakażenia człowieka może dojść wówczas, kiedy znajduje się on blisko osoby zakażonej (mniej niż 1,5 m) i jest narażony na wdychanie wirusów przez nią wydalanymi. Kropelki zawierające wirusa opadają także na przedmioty i powierzchnie wokół osoby zakażonej (blaty, uchwyty, klamki, poręcze). Do zakażenia może więc

dojść drogą pośrednią, poprzez dotykanie skażonych przedmiotów lub powierzchni, a następnie oczu, nosa lub ust (Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, 2020).

Wirus zaczął się rozprzestrzeniać pod koniec 2019 roku w Chinach w mieście Wuhan. Bardzo szybko przenosił się na kolejne państwa. W Polsce pojawił się w marcu 2020 roku. Od tego momentu rozpoczęły się restrykcje i ograniczenia, a słowa „lockdown” i „koronawirus” zaczęły dominować w powszechnym użyciu. Wynikało to też z tego, że 30 stycznia 2020 roku Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) ogłosiła epidemię SARS-COV-2 zagrożeniem dla zdrowia publicznego o znaczeniu międzynarodowym. Wymagało to podjęcia szeregu działań zarówno na poziomie poszczególnych państw, jak i w ujęciu międzynarodowym. 11 marca 2020 roku WHO ogłosiła pandemię nowego wirusa.

W Polsce 12 marca 2020 roku wprowadzono stan zagrożenia epidemicznego, a od 13 marca 2020 zaczęły obowiązywać restrykcje. Kolejny krok to wprowadzenie 23 marca 2020 roku stanu epidemii w Polsce. Efektem było wdrożenie od kolejnego dnia dalszych restrykcji. Chronologiczny układ restrykcji przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Przebieg tzw. pierwszego lockdownu w Polsce

Data	Podjęte działania
13.03.2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ograniczono funkcjonowanie galerii handlowych. ▶ Zakazano zgromadzeń powyżej 50 osób o charakterze publicznym, państwowym i religijnym. ▶ Zezwolono restauracjom dostarczać jedynie jedzenie na wynos. ▶ Zamknięto siłownie, baseny, kluby taneczne, kluby fitness, muzea, biblioteki i kina.
24.03.2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Wprowadzono ograniczenia w przemieszczaniu się poza celami bytowymi, zdrowotnymi i zawodowymi. ▶ Ograniczono liczbę udostępnianych miejsc w transporcie publicznym. ▶ Wprowadzono całkowity zakaz zgromadzeń. ▶ Utrzymano w mocy pozostałe ograniczenia.
31.03.2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ograniczono liczbę klientów w sklepach do 3 osób na kasę. ▶ Zamknięto wielkopowierzchniowe sklepy budowlane w weekendy. ▶ Wprowadzono godziny dla seniora. ▶ Zamknięto hotele i miejsca wynajmu krótkoterminowego. ▶ Zamknięto zakłady fryzjerskie, kosmetyczne, salony tatuażu i piercingu. ▶ Wprowadzono zakaz przebywania na plażach i terenach zielonych – do odwołania.
09.04.2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Wprowadzono nakaz zasłaniania nosa i ust oraz przedłużono obowiązujące ograniczenia.
16.04.2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ogłoszono plan znoszenia restrykcji oraz pierwszy etap znoszenia obostrzeń od 20 kwietnia.
20.04.2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Zwiększono liczbę osób, które mogą jednocześnie robić zakupy. ▶ Umożliwiono przemieszczanie się w celach rekreacyjnych i wejście na tereny zielone.
24.04.2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Przedłużono zamknięcie szkół do 24 maja 2020 roku.

Data	Podjęte działania
25.04.2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ogłoszono zniesienie pewnych ograniczeń na aktywność sportową. ▶ Od 4 maja otwarto niektóre obiekty sportowe. ▶ Określono datę wznowienia rozgrywek piłkarskiej ekstraklasy (29 maja) oraz żużlowej ekstraklasy (12 czerwca).
29.04.2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ogłoszono drugi etap znoszenia obostrzeń, który wszedł w życie 4 maja: <ul style="list-style-type: none"> ▷ Otwarto centra handlowe i sklepy wielkopowierzchniowe (z ograniczeniami). ▷ Uchyłono zakaz handlu w weekendy dla wielkopowierzchniowych sklepów budowlanych. ▷ Umożliwiono wznowienie działalności przez hotele i miejsca noclegowe, z wyjątkiem przestrzeni rekreacyjnych, takich jak baseny i centra fitness. ▷ Otwarto biblioteki, archiwa, muzea oraz inne obiekty prowadzące działalność związaną z kulturą. ▷ Dla osób chorych i cierpiących na dolegliwości bólowe od 4 maja otwarto ośrodki rehabilitacji leczniczej, ale salony masażu pozostawiono zamknięte. ▷ Od 6 maja otwarto żłobki i przedszkola.
13.05.2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ogłoszono wprowadzenie trzeciego etapu luzowania obostrzeń od 18 maja: <ul style="list-style-type: none"> ▷ Wznowiono działalność zakładów fryzjerskich i kosmetycznych. ▷ Otwarto restauracje i kawiarnie przy zachowaniu rygoru sanitarnego. ▷ Podwyższono limit pasażerów w transporcie miejskim.
27.05.2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ogłoszono wprowadzenie czwartego i ostatniego etapu znoszenia restrykcji z dniem 30 maja: <ul style="list-style-type: none"> ▷ Zniesiono nakaz zasłaniania nosa i ust w otwartej przestrzeni publicznej. ▷ Zniesiono limit osób w sklepach. ▷ Zniesiono zakaz organizacji wydarzeń do 150 osób. ▷ Otwarto restauracje oraz bary i hotele. ▷ Przywrócono funkcjonowanie – przy zachowaniu rygoru sanitarnego – placówek kultury: kin i teatrów. ▷ Otwarto baseny, siłownie, kluby fitness, sale zabaw i parki rozrywki. ▷ Umożliwiono organizację targów, wystaw i kongresów.
29.05.2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ogłoszono częściowe otwarcie stadionów piłkarskich.
24.07.2020	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ogłoszono zwiększenie limitów osób na trybunach, basenach, targach i konferencjach.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ZPP (2021)

Tabela 3 pokazuje rozmiar i skalę podjętych kroków w zakresie przeciwdziałania rozszerzaniu się epidemii. Jak można zauważyć, w dużej mierze restrykcje objęły firmy z sektora MMŚP, które działają w handlu i usługach (m.in. restauracje, hotele, siłownie czy zakłady fryzjerskie i kosmetyczne). Również ograniczenia dotyczące działalności np. sklepów budowlanych znalazły swoje odbicie w działalności firm oferujących tego rodzaju usługi. Stopniowe luzowanie obostrzeń dawało nadzieję na powrót do normalności.

Radość trwała bardzo krótko, bo już 17 października 2020 roku wprowadzono reżim sanitarny z podziałem na strefy żółte i czerwone. Ograniczenia dotyczyły m.in. transportu publicznego, lokali gastronomicznych, organizacji imprez okolicznościowych, organizowania zgromadzeń czy funkcjonowania szkolnictwa (w tym uczelni wyższych). Ponownie zamknięto baseny, aquaparki i siłownie.

W niecały tydzień później – 23 października 2020 roku cała Polska została ogłoszona strefą czerwoną. Skutkowało to m.in.: zawieszeniem działalności sanatoriów; zawieszeniem stacjonarnej działalności lokali gastronomicznych i restauracji przy dopuszczeniu prowadzenia działalności w zakresie dowozu lub na wynos; ograniczeniem zgromadzeń. Kolejna data nowych obostrzeń to 7 listopada 2020 roku, kiedy wprowadzono restrykcje dotyczące m.in. zamknięcia placówek kultury: teatrów, kin, muzeów, galerii sztuki, domów kultury, ognisk muzycznych; dostępności hoteli (tylko dla gości przebywających w podróży służbowej); ograniczenia funkcjonowania galerii handlowych; otwarte pozostały punkty usługowe, sklepy z artykułami spożywczymi, kosmetycznymi, artykułami toaletowymi oraz środkami czystości, wyrobami medycznymi i farmaceutycznymi, artykułami remontowo-budowlanymi, artykułami dla zwierząt, prasą. Kolejne działania były uzależnione od zmieniającej się sytuacji epidemiologicznej. 27 listopada ogłoszono wchodzenie w następny etap, który pierwotnie miał trwać do 28 grudnia, a ostatecznie obowiązywał do 17 stycznia 2021 roku. Nałożono kolejne restrykcje, które uderzyły w sektor MMŚP: ograniczono funkcjonowanie hoteli, zamknięto stoki narciarskie i infrastrukturę sportową z wyłączeniem sportu zawodowego. Podejmowane działania sprawiały czasem wrażenie chaotycznych i nieskoordynowanych.

27 grudnia 2020 roku w Polsce rozpoczęły się szczepienia przeciw COVID-19 dla tzw. grupy zero, czyli personelu medycznego. Kolejne główne działania aż do zniesienia stanu epidemii prezentuje tabela 4.

Tabela 4. Działania w zakresie przeciwdziałania COVID-19 w latach 2019–2023

Data	Podjęte działania
11.01.2021	Przedłużono obowiązujące restrykcje do 31.01.2021.
01.02.2021	Ponownie otwarto galerie handlowe, muzea oraz galerie sztuki w ścisłym reżimie sanitarnym.
12.02.2021	Otwarto: stoki narciarskie, hotele w reżimie sanitarnym, kina, teatry, opery i filharmonie (przy zajętości do 50% miejsc), baseny, boiska i korty zewnętrzne. Siłownie w dalszym ciągu pozostawiono zamknięte.
25.03.2021	Zaostrzono warunki w związku z tzw. III falą pandemii. Zamknięto galerie handlowe, salony fryzjerskie, zakłady kosmetyczne, sklepy meblowe, żłobki i przedszkola. W placówkach handlowych i pocztowych o powierzchni powyżej 100 metrów kwadratowych wprowadzono limit – jedna osoba na 20 m ² . Ograniczenia obowiązywały od 27 marca do 18 kwietnia 2021.
19.04.2021	Otwarto przedszkola, żłobki oraz dozwolono na rywalizację sportową w grupach do 25 osób na otwartej przestrzeni.
05.2021	Zniesiono większość obostrzeń (otwarto miejsca kultury, stadiony, szkoły itp. oraz zniesiono limity w transporcie).
06.2021	Stopniowo łagodzone obostrzenia w całej gospodarce.

22.03.2022	Zniesiono nakaz noszenia maseczek w pomieszczeniach zamkniętych z wyjątkiem placówek medycznych i aptek.
16.05.2022	Zmieniono status ze stanu epidemii na stan zagrożenia epidemicznego.
01.07.2023	Zniesiono stan zagrożenia epidemicznego.

Źródło: Opracowanie własne

Podsumowując, można powiedzieć, że epidemia zakończyła się 16 maja 2022 roku, ale jej skutki są widoczne do dziś w gospodarce, sektorze MMŚP czy finansach publicznych. Ponad dwuletni okres różnego rodzaju obostrzeń, restrykcji był i jest odczuwalny do dzisiaj. Wiele firm musiało zakończyć swoją działalność, zbankrutowało, a w najlepszym wypadku ograniczyło aktywność czy zredukowało zatrudnienie. Szereg działań podejmowanych w tamtym okresie zmieniło nasze życie. Należą do nich m.in. zakupy w internecie, płatności bezgotówkowe, bankowość elektroniczna czy praca zdalna. Należy się w tym miejscu zastanowić, jakie wsparcie finansowe zostało zaoferowane firmom z sektora MMŚP.

4. Wsparcie dla sektora MMŚP w czasach pandemii

W celu zmniejszenia negatywnego oddziaływania koronawirusa na gospodarkę, w tym na sektor MMŚP, podjęto działania, które nazwano „tarczami antykryzysowymi”. W obliczu pandemii oprócz działań dotyczących ochrony zdrowia bardzo ważna była ochrona miejsc pracy oraz bezpieczeństwo finansowe firm i społeczeństwa. Koszty działań musiały zostać rozłożone pomiędzy sektor publiczny, system finansowy, przedsiębiorców oraz pracowników.

Tarcza to pakiet rozwiązań przygotowanych przez rząd, który miał ochronić polskie państwo i obywateli przed kryzysem wywołanym pandemią koronawirusa. Opiera się na pięciu filarach:

- ▶ ochrona miejsc pracy i bezpieczeństwo pracowników,
- ▶ finansowanie przedsiębiorców,
- ▶ ochrona zdrowia,
- ▶ wzmocnienie systemu finansowego,
- ▶ inwestycje publiczne (Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, b.d.).

Założono, że takie działania pozwolą ustabilizować gospodarkę i dać jej impuls inwestycyjny. Szacowany zakres pomocy w ramach tarczy antykryzysowej i tarczy finansowej określono na poziomie około 312 miliardów złotych.

Najwięcej środków przewidziano na:

- ▶ Tarczę Finansową PFR (Polskiego Funduszu Rozwoju) dla Firm i Pracowników (100 mld zł),
- ▶ finansowanie przedsiębiorstw (74,2 mld zł),
- ▶ wzmocnienie systemu finansowego (70,3 mld zł),
- ▶ program inwestycji publicznych (30 mld zł),
- ▶ bezpieczeństwo pracowników (30 mld zł),
- ▶ ochronę zdrowia (7,5 mld zł) (Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, b.d.).

Na Tarczę Finansową PFR dla Firm i Pracowników składały się:

- ▶ Tarcza Finansowa PFR 1.0,
- ▶ Tarcza Finansowa PFR 2.0.

Założenia tarcz zawarto w tabeli 5.

Tabela 5. Tarcza Finansowa PFR 1.0 i 2.0

Rodzaj tarczy finansowej	Opis
Tarcza Finansowa PFR 1.0	Tarcza Finansowa PFR 1.0 to zrealizowany przez Polski Fundusz Rozwoju program pomocowy, który skierowany był do firm i pracowników w trudnym okresie zamrożenia gospodarki z uwagi na walkę z koronawirusem. Programem objętych zostało około 3 mln pracowników. Celem programu była ochrona rynku pracy i zapewnienie firmom płynności finansowej w okresie poważnych zakłóceń w gospodarce.
Tarcza Finansowa PFR 2.0	Tarcza Finansowa PFR 2.0 to program, którego celem była pomoc finansowa dla firm z branż, które musiały ograniczyć lub zawiesić działalność w związku z COVID-19. Polskie firmy, które ucierpiały na skutek pandemii koronawirusa, otrzymały łatwo i szybko dostępną pomoc w postaci subwencji. Jej celem była poprawa płynności firm, kontynuacja ich działalności oraz utrzymanie miejsc pracy. Duża część pomocy to środki bezwrotne pod warunkiem kontynuowania działalności po zakończeniu ograniczeń związanych z epidemią oraz zachowania miejsc pracy.

Źródło: PFR (2022)

Kolejny element wsparcia dotyczył finansowania przedsiębiorstw i obejmował takie formy pomocy jak:

- ▶ bezzwrotna pożyczka dla firm, które utrzymują stałe zatrudnienie,
- ▶ automatyczny kredyt obrotowy,
- ▶ rozszerzenie programu gwarancji *de minimis* BGK dla MŚP,
- ▶ program Kapitał dla Bezpieczeństwa i Wzrostu Polskiego Funduszu Rozwoju,

- ▶ ubezpieczenie obrotu handlowego KUKE,
- ▶ możliwość wstecznego rozliczenia przez podatników straty podatkowej w PIT i CIT,
- ▶ wprowadzenie zmian dotyczących CIT,
- ▶ zwolnienie ze składek ZUS,
- ▶ zaniechanie poboru opłaty prolongacyjnej,
- ▶ wprowadzenie nowych terminów obowiązków sprawozdawczych i matrycy VAT,
- ▶ wydłużenie terminów na sporządzenie sprawozdań finansowych o 2 lub 3 miesiące, w zależności od typu jednostek,
- ▶ zawieszenie podatku od sprzedaży detalicznej,
- ▶ wydłużenie czasu na złożenie deklaracji PIT,
- ▶ odstąpienie od kar za opóźnienia w przetargach publicznych,
- ▶ wprowadzenie programu „Polityka nowej szansy” dla MŚP,
- ▶ wprowadzenie korzystniejszych warunków Kredytu na innowacje technologiczne,
- ▶ wprowadzenie korzystniejszych warunków finansowania dla podmiotów sektora ekonomii społecznej,
- ▶ wprowadzenie ułatwień w spłacie pożyczek unijnych dla przedsiębiorców,
- ▶ wprowadzenie korzystniejszych warunków spłaty pożyczki z projektu Przedsiębiorcza Polska Wschodnia – Turystyka.

Program Bezpieczeństwo pracowników miał ochronić miejsca pracy. Zaproponowano szereg rozwiązań, które umożliwiły pracodawcom zachowanie etatów. Program ten obejmował m.in. następujące rozwiązania:

- ▶ dopłaty do pensji,
- ▶ pomoc dla osób samozatrudnionych i pracujących na umowy zlecenia i o dzieło,
- ▶ dodatkowy zasiłek opiekuńczy,
- ▶ odroczenie (zawieszenie) spłaty kredytu na 3 miesiące; dotyczyło to: kredytów mieszkaniowych i konsumpcyjnych (klienci indywidualni) oraz kredytów dla przedsiębiorców,
- ▶ wakacje od obowiązków administracyjnych.

Powyżej przedstawiono głównie rozwiązania najistotniejsze dla firm z sektora MMŚP. Ważnym zagadnieniem jest kwestia odczuwalności i oceny programów przez sektor MMŚP.

5. Ocena wsparcia dla sektora MMŚP

W celu oceny wsparcia MMŚP przeprowadzono ankietę adresowaną do przedsiębiorstw z tego sektora. Wykorzystano do tego formularze internetowe oraz maile do osób zarządzających przedsiębiorstwami. Podany został link do ankiety, co zapewniło anonimowość badaniu, a przez to większe prawdopodobieństwo szczerych odpowiedzi. Próba miała charakter losowy. Rozesłano 300 maili, uzyskano 126 odpowiedzi. Pierwsze pytanie dotyczyło wielkości przedsiębiorstwa (mikro, małe czy średnie). Odpowiedzi prezentuje tabela 6.

Tabela 6. Wielkość badanego przedsiębiorstwa

Rodzaj przedsiębiorstwa	Liczba	Udział procentowy
Mikroprzedsiębiorstwo	92	73,0%
Małe przedsiębiorstwo	26	20,7%
Średnie przedsiębiorstwo	8	6,3%

Źródło: Opracowanie własne

W badaniu największy udział, bo 73% miały mikroprzedsiębiorstwa, następnie małe przedsiębiorstwa – 20,7%. Najmniej było średnich przedsiębiorstw – 8, co stanowiło 6,3%.

Kolejne pytanie dotyczyło prowadzonej działalności – produkcyjna, handlowa, usługowa czy mieszana. Odpowiedzi zawarto w tabeli 7.

Tabela 7. Rodzaj prowadzonej działalności

Rodzaj działalności	Liczba	Udział procentowy
Produkcyjna	12	9,5%
Handlowa	33	26,2%
Usługowa	63	50,0%
Mieszana	18	14,3%

Źródło: Opracowanie własne

Odpowiedzi pokazują, że większość stanowią przedsiębiorstwa prowadzące działalność usługową (50%), następnie handlową (26,2%) i mieszaną (14,3%). Najmniej było przedsiębiorstw produkcyjnych – 9,5%. Nie powinno to dziwić, ponieważ sektor MMŚP w większości działa w obszarze handlu i usług.

Kolejne pytanie brzmiało: „Czy COVID-19 wpłynął na działalność Państwa przedsiębiorstwa?”. Zdecydowana większość odpowiedzi to „tak” – 92,9%, z kolei odpowiedzi „nie” udzieliło 7,1% badanych firm, co przedstawia tabela 8.

Tabela 8. Wpływ COVID-19 na działalność przedsiębiorstwa

Odpowiedź	Liczba	Udział procentowy
Tak	117	92,9%
Nie	8	7,1%

Źródło: Opracowanie własne

Najbardziej kojarzoną z okresem pandemii czynnością była praca zdalna. W związku z tym kolejne pytanie dotyczyło wykorzystania tego elementu, co prezentuje tabela 9.

Tabela 9. Wykorzystanie pracy zdalnej w przedsiębiorstwach z sektora MMŚP

Odpowiedź	Liczba	Udział procentowy
Tak	89	70,6%
Nie	37	29,4%

Źródło: Opracowanie własne

Odpowiedzi twierdzące udzieliło 89 pytanym przedsiębiorców, co odpowiada 70,6% całości próby, przeczącej 37 pytanym, co stanowi 29,4%. Odpowiedzi nie powinny budzić wątpliwości, bo nie każdą działalność da się realizować zdalnie. Dotyczy to np. zakładów produkcyjnych, fryzjerskich, siłowni, gastronomii czy hoteli. W pełni zdalnie najczęściej pracowały firmy handlujące w sieci, biura rachunkowe czy firmy szkoleniowe. Duża część firm zdalnie realizowała tylko część działalności, np. zamówienia handlowe czy rozliczenia.

Jednym z założeń różnych programów wsparcia była ochrona miejsc pracy. Kolejne pytanie dotyczyło tego, jak zmieniło się zatrudnienie w badanych przedsiębiorstwach. Wyniki prezentuje tabela 10.

Tabela 10. Zmiany w zatrudnieniu w badanych przedsiębiorstwach

Odpowiedź	Liczba	Udział procentowy
Tak, uległo zmniejszeniu	20	15,9%
Tak, uległo zwiększeniu	27	21,4%
Nie zmieniło się	79	62,7%

Źródło: Opracowanie własne

Największy udział odpowiedzi (62,7%) wskazuje na utrzymanie zatrudnienia na tym samym poziomie. 27 przedsiębiorstw (21,4%) zwiększyło zatrudnienie, a 20 (15,9%) je zmniejszyło. Te dane można interpretować pozytywnie, ponieważ większość przedsiębiorstw utrzymała zatrudnienie, a wśród tych, które je zwiększyły lub zmniejszyły, przeważały te pierwsze.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, z jakich programów najczęściej korzystali przedsiębiorcy w czasie pandemii COVID-19, co prezentuje tabela 11. Wielu przedsiębiorców korzystało z kilku programów, dlatego można było udzielić kilku odpowiedzi.

Tabela 11. Programy wsparcia, z których korzystał sektor MMŚP

Program wsparcia	Liczba firm	Udział procentowy
Tarcza Finansowa PFR 1.0 (subwencje)	51	40,5%
Tarcza Finansowa PFR 2.0 (pomoc finansowa dla firm z branż, które musiały ograniczyć lub zawiesić działalność)	16	12,7%
Bezzwrotna pożyczka dla firm, które utrzymują stałe zatrudnienie	38	22,2%
Zwolnienie ze składek ZUS	72	57,1%
Obniżenie wymiaru czasu lub praca zdalna	56	44,4%
Mikropożyczka do 5000 zł	55	43,6%
Dopłaty do wynagrodzeń	52	41,3%
Nie skorzystano z żadnej formy pomocy	15	11,9%

Źródło: Opracowanie własne

Z danych zamieszczonych w tabeli 11 wynika, że 15 firm nie skorzystało z żadnej formy pomocy, co stanowiło 11,9% badanych przedsiębiorstw. 111 przedsiębiorstw z sektora MMŚP skorzystało z różnych form wsparcia. Najczęściej korzystano ze wsparcia polegającego na zwolnieniu ze składki ZUS — 72 przedsiębiorstwa (57,1%), następnie obniżenia wymiaru czasu lub pracy zdalnej — 56 firm (44,4%). Na kolejnych miejscach znalazły się dopłaty do wynagrodzeń — 52 firmy (41,3%) oraz wsparcie w ramach Tarczy Finansowej PFR 1.0 — skorzystało z niego 51 firm (40,5%) i mikropożyczka do 5000 zł — 55 (43,6%). Najrzadziej korzystano w badanej grupie z bezzwrotnej pożyczki dla firm, które utrzymują stałe zatrudnienie — 38 (22,2%) i Tarczy Finansowej PFR 2.0 — 16 przedsiębiorstw (12,7%).

Ostatnie pytanie dotyczyło oceny państwowej pomocy dla sektora MMŚP. Oceny dokonać należało w pięciostopniowej skali, gdzie: 5 — ocena bardzo dobra, 4 — dobra, 3 — dostateczna, 2 — zła, 1 — bardzo zła. Oceny dokonali przedsiębiorcy, którzy korzystali z różnych form pomocy — 111. Szczegóły oceny znajdują się w tabeli 12.

Dominującą oceną była dostateczna — przyznało ją 58 przedsiębiorstw (52,3%), kolejna była ocena dobra — 25 przedsiębiorstw (22,5%), bardzo dobra — 12 (10,8%) i zła — 9 (8,1%). Najmniej było ocen bardzo złych — 7 przedsiębiorstw (6,3%). Średnia ocena wyniosła 3,23, czyli niewiele więcej niż dostateczna. Jest ona w tym badaniu niższa niż inne oceny dokonane i zaprezentowane np. przez Polski Instytut Ekonomiczny.

Tabela 12. Ocena programów wsparcia dokonana przez sektor MMŚP

Ocena	Liczba ocen	Udział procentowy
5	12	10,8%
4	25	22,5%
3	58	52,3%
2	9	8,1%
1	7	6,3%

Źródło: Opracowanie własne

Zgodnie z raportem Polskiego Instytutu Ekonomicznego „Tarcza Antykryzysowa. Koło ratunkowe dla firm i gospodarki?” (PIE, 2021), z rozwiązań Tarczy Antykryzysowej skorzystało 86% firm. Najwyżej zostało oceniono zwolnienie ze składek ZUS, po które sięgano najczęściej. Zwrócono uwagę, że za pośrednictwem PFR, BGK, ZUS, MRPiT oraz ARP rozdysponowano łącznie 162,9 mld zł. Z raportu wynika, że większość przedsiębiorców (92%) korzystała z więcej niż jednego instrumentu wsparcia. Firmy oceniły pomoc państwa średnio na 3,5 – w skali 1–5. Stwierdzono, że najwyżej ocenione przez przedsiębiorców i najczęściej wykorzystywane było zwolnienie ze składek ZUS. Z opublikowanych w raporcie badań PIE wynika, że ze zwolnienia ze składek ZUS skorzystało 73% firm; 66% z obniżenia wymiaru czasu pracy lub pracy zdalnej; po 65% z Tarczy Finansowej oraz z dofinansowania wynagrodzeń i składek na ubezpieczenie społeczne. Ponad połowa (52%) przedsiębiorców sięgnęła po więcej niż 10 instrumentów Tarczy Antykryzysowej (Filary Biznesu, 2021).

Na koniec rozważań warto zaprezentować podsumowanie dwóch kluczowych tarcz PFR, tzn. Tarczy Antykryzysowej PFR 1.0 i 2.0. Wyniki przedstawia tabela 13.

Tabela 13. Podsumowanie Tarcz Antykryzysowych PFR 1.0 i 2.0

Rodzaj tarczy finansowej	Podsumowanie
Tarcza Finansowa PFR 1.0	Kwota wypłat: 60 990 594 656 zł Liczba firm mikro, małych i średnich, które skorzystały z programu: 348 138 Liczba pracowników zatrudnionych w tych firmach: 3 133 127
Tarcza Finansowa PFR 2.0	Kwota wsparcia: 7 133 281 285 zł Liczba firm mikro, małych i średnich, które skorzystały z programu: 47 655 Liczba pracowników zatrudnionych w tych firmach: 315 571

Źródło: PFR (2022)

Jednym z elementów, na który zwraca się uwagę, jest zapobieganie nadużyciom przy korzystaniu z programów. Zakładano pięć linii obrony przed wyłudzeniami: konstrukcja programu (tylko firmy realnie działające i zatrudniające); weryfikacja

w ZUS i KAS zatrudnienia i przychodów oraz *due diligence* w Tarczy dla Dużych; kontrola przyznanych subwencji we współpracy z KAS i CBA; szczegółowa kontrola podczas procesu umorzeń i postępowań wyjaśniających; własny algorytm – system przeciwdziałania wyłudzeniom. Efektem tych działań była duża liczba wniosków pozytywnie rozpatrywanych i stosunkowo niska liczba postępowań wyjaśniających na etapie wnioskowania, jak również umorzeń (PFR, 2022, s. 11–15).

6. Zakończenie

Sektor MMŚP jest kluczowym sektorem gospodarki poszczególnych państw. To on zapewnia miejsca pracy, wpływa na rozwój gospodarczy i stanowi element stabilności społeczno-gospodarczej. Kolejne kryzysy osłabiają zawsze pozycję tego sektora. Kryzys pandemii COVID-19, który rozpoczął się w 2020 roku, był nowym typem kryzysu wymagającym innych niż dotychczas rozwiązań. O ile wcześniejsze kryzysy zaczynały się na rynkach finansowych, o tyle ten rozpoczął się od stanu epidemii i miał skutki dla gospodarki. Społeczeństwo zostało, ujmując rzecz kolokwialnie, „zamknięte z dnia na dzień”. Skutki najbardziej dotknęły firm z sektora usług i handlu. Zamknięto restauracje, hotele, zakłady fryzjerskie i kosmetyczne. Nawet podczas stopniowego znoszenia obostrzeń musiały działać w ściśle określonym reżimie sanitarnym. Należy także podkreślić, że trzykrotnie od 2020 roku wprowadzano tzw. lockdown, by ostatecznie od 1 lipca 2023 roku znieść stan zagrożenia epidemicznego. Przez trzy lata wdrażane były różnego rodzaju programy pomocowe.

W badaniu wzięło udział 126 przedsiębiorstw z sektora MMŚP, z których najliczniejszą grupę stanowiły mikroprzedsiębiorstwa (92), następnie małe (26) i średnie przedsiębiorstwa (8). Główny rodzaj działalności to usługowa (50%), następnie handlowa (26,2%), mieszana (14,3%) i produkcyjna (9,5%). Spośród analizowanych firm tylko 8 (7,1%) nie odczuło skutków pandemii. Pracę zdalną wprowadziło 89 firm (70,6%).

Najwięcej firm, bo 79 (62,7%), utrzymało zatrudnienie na dotychczasowym poziomie. 27 przedsiębiorstw (21,4%) zwiększyło zatrudnienie, a 20 (15,9%) je zmniejszyło. Może to wskazywać na dużą elastyczność przedsiębiorstw sektora MMŚP, jak również na pozytywny skutek udzielanej przez państwo pomocy. Sama ocena pomocy jest na relatywnie niskim poziomie – średnia 3,23, ale należy zauważyć, że ocen złych i bardzo złych nie jest dużo, bo w sumie tak oceniło programy tylko 16 przedsiębiorstw, co stanowiło 14,4% firm, które skorzystały z różnych form wsparcia. Wyniki te są niższe od ocen w ramach badań Polskiego Instytutu Ekonomicznego – średnia 3,5.

Tylko 15 badanych przedsiębiorstw nie skorzystało z żadnej formy wsparcia, co nie odbiega od wyników innych badań. Najczęściej firmy skorzystały ze zwolnień ze składki ZUS, obniżenia wymiaru czasu lub pracy zdalnej, dopłat do wynagrodzeń oraz wsparcia w ramach Tarczy Finansowej PFR 1.0 i mikropożyczek do 5000 zł. Najrzadziej korzystano w badanej grupie z bezzwrotnej pożyczki dla firm, które utrzymują stałe zatrudnienie i Tarczy Finansowej PFR 2.0. W odniesieniu do Tarcz Finansowych 1.0 i 2.0 warto zwrócić uwagę na podsumowanie kwot dofinansowania obu tarcz – ponad 68 mld zł, liczbę firm korzystających z pomocy – 395 793 z sektora MMŚP oraz liczbę pracowników zatrudnionych w tych przedsiębiorstwach – 3 448 298 osób.

Rozwiązania przyjęte w Polsce dla sektora MMŚP w czasach pandemii COVID-19 pozwoliły przetrwać trudny okres. Ochronionych zostało wiele miejsc pracy, a Polska jako jedno z nielicznych państw notowała wzrost gospodarczy. Ocena podjętych przez państwo działań jest dość niejednoznaczna od pozytywnej (np. Rada Przedsiębiorczości), poprzez neutralną (np. Polski Instytut Ekonomiczny), aż do negatywnej (Najwyższa Izba Kontroli; jej prezes w 2023 roku złożył wniosek do Trybunału Konstytucyjnego, w którym podważa zasady przyznania polskim firmom 73 mld zł wsparcia). Wobec powyższego najbardziej adekwatna zdaje się ocena wydana przez samych zainteresowanych, czyli przedsiębiorstwa z sektora MMŚP. Nie należy oczekiwać, że wszyscy będą zadowoleni, a skrajne oceny nie powinny rzutować na całokształt.

Bibliografia

- Biznes.gov.pl. (2018). *Konstytucja Biznesu*. <https://www.biznes.gov.pl/pl/ulatywienia-dla-biznesu/konstytucja-biznesu> (2023.12.16).
- Ciotti, M., Angeletti, S., & Minieri, M. (2019). COVID-19 Outbreak: An Overview. *Chemotherapy*, 64(5–6).
- Filary Biznesu. (2021). *Policzono, ile firm skorzystało z Tarczy Antykryzysowej*. <https://filary-biznesu.pl/policzono-ile-firm-skorzystalo-z-tarczy-antykryzysowej/a11563> (2023.12.21).
- Komisja Europejska. (2019). *Poradnik dla użytkowników dotyczący definicji MŚP*. Urząd Publikacji Unii Europejskiej.
- PARP. (2023). *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/ROSS_2023_scalony_ost_popr.pdf
- PFR. (2022). *Tarcza Finansowa PFR. Podsumowanie programu*. Polski Fundusz Rozwoju. <https://pfrsa.pl/dam/jcr:3d3827d4-9407-42b7-a6b6-6cc087dab4ee/Podsumowanie-Tarcza-Finansowa-PFR.pdf>
- PIE. (2021). *Tarcza Antykryzysowa. Koło ratunkowe dla firm i gospodarki?*. Polski Instytut Ekonomiczny. https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2021/09/PIE-Raport_Tarcze-antykryzysowe.pdf
- Rządowe Centrum Bezpieczeństwa. (2020). Koronawirus – wirus SARS-COV-2. *Biuletyn*, 30. <https://www.gov.pl/web/rcb/koronawirus---wirus-sars-cov-2> (2023.12.18).

- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. (b.d.). *Tarcza antykryzysowa*. <https://www.gov.pl/web/tarczaantykryzysowa> (2023.12.20).
- Ustawa. (2018). Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. — Prawo przedsiębiorców. Dz.U. 2023, poz. 221.
- Ustawa. (2004). Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej. Dz.U. 2004, nr 173, poz. 1807, uchylona: 2018.04.30.
- Zalecenie. (2003). Zalecenie Komisji z dnia 6 maja 2003 r. dotyczące definicji przedsiębiorstw mikro, małych i średnich. Dziennik Urzędowy UE 2003/361/WE.
- ZPP. (2021). *Podsumowanie lockdownu w Polsce*. Związek Przedsiębiorców i Pracodawców. <https://zpp.net.pl/wp-content/uploads/2021/01/25.01.2021-Business-Paper-Podsumowanie-lockdownu-w-Polsce.pdf>

The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Operations of SME Enterprises

Summary. The purpose of the article is to discuss the role of the SME sector, the impact of the pandemic on business, to present financial assistance programs and their evaluation by businesses. The theoretical part uses a descriptive method with reference to legal acts and statistical data from official websites and reports. The research part presents the results of the survey conducted and the conclusions drawn from it. The micro, small and medium-sized enterprise sector is of great importance to the state's economy. It is influenced by the number of registered companies, contribution to gross domestic product and jobs created. In 2020, after the outbreak of the COVID-19 pandemic, the sector faced new challenges that required state support. Numerous financial assistance programs were launched to help the sector survive this difficult period. According to the survey, the support should be evaluated positively. Without it, many companies may not have survived the pandemic period or may have suffered heavy losses. The result would have been an increase in unemployment and a decrease in GDP, in the creation of which the SME sector has a large share.

Keywords: micro, small and medium enterprise sector, COVID-19 pandemic, financial assistance